

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ

*У роботі розглядається специфіка прояву загальних принципів права у процесі виконання рішень господарських судів.
Ключові слова: принцип, рішення господарських судів, виконавче провадження.*

В работе рассматривается специфика проявления общих принципов права в процессе исполнения решений хозяйственных судов.

Ключевые слова: принцип, решения хозяйственных судов, исполнительное производство.

The thesis addresses specifics of expression of general principles of law in the process of enforcement of decisions of commercial courts.

Key words: principal, decisions of commercial courts, court enforcement proceeding.

З огляду на те, що примусове виконання рішень господарських судів на сьогоднішній день здійснюється у рамках виконавчого провадження, і правові норми, що його регулюють, поширюють свою дію на процедуру виконання не тільки рішень господарських судів, а й інших актів, то в цілому принципи виконавчого провадження є одночасно принципами примусового виконання рішень господарських судів.

Необхідність дослідження принципів виконавчого провадження обумовлюється тією обставиною, що принципи, доповнюючи предмет і метод правового регулювання, мають індивідуалізуюче значення і виражають специфіку конкретної галузі права. Крім того, особливості прояву принципів права у виконавчому провадженні дозволяють розкрити специфічні особливості норм, що його регулюють, та є додатковим підтвердженням можливості виділення їх в окрему галузь права, дозволяють виявити динаміку процесу виконання, визначити перспективи розвитку відповідних норм.

В літературі існує досить багато підходів до визначення принципів права [див., напр., 19, с.35-36; 22, с.16-17], однак більш обґрунтовано видається позиція, висловлена Чечиною Н.А. і підтримана Заворотьком П.П., які відзначають, що до принципів права слід віднести "основні положення, які виражають загальну направленість і найбільш загальні риси правового регулювання суспільних відносин" [25, с.78] і що "про принцип права можна говорити лише тоді, коли він отримав нормативне закріплення" [17, с.416].

Ми приєднуємось до точки зору Грицай О.В., яка під принципами виконавчого провадження розуміє "сукупність основних положень, які відображають якісні особливості даної процесуальної правової системи і які визначають сутність, зміст і призначення її найважливіших інститутів і норм, характер і направленість діяльності всіх учасників виконавчого провадження" [15, с.35], але які закріплені у чинному законодавстві.

Сьогодні в літературі питання принципів виконавчого провадження, в тому числі принципів виконання рішень господарських судів, не досліджені належним чином. Особливо це стосується специфічних принципів, що характерні лише для виконавчого провадження і примусового виконання рішень господарських судів як складової частини останнього.

Для правильного розкриття і характеристики даного питання дуже цінним уявляється наступне теоретичне положення, висловлене Братусем С.М.: "Конкретизація в рамках окремої галузі права принципу, який діє для всієї системи ... права чи для ряду ... галузей, може бути виявлений лише шляхом аналізу конкретних інститутів окремої галузі і загальних для всіх інститутів правоположень" [12, с.136-137].

Стосовно цієї тези слід підкреслити, що виконавче провадження є проявом загального принципу повноти і реальної гарантованості прав і охоронюваних законом

інтересів юридичних і фізичних осіб, що не виключає, а припускає появу в ній і інших основних принципів права. Але, як дуже влучно зазначив Заворотько П.П., "дія цього принципу ніде так показово і рельєфно не проявляється" [17, с.417], як саме у виконавчому провадженні. Тому розкриття і характеристика діючих принципів виконавчого провадження є одночасно і виявом принципу повноти і гарантованості прав і охоронюваних законом інтересів юридичних і фізичних осіб.

Будучи проявом цього загального принципу права, виконавче провадження характеризується дією і загальних принципів, і специфічних принципів, характерних лише для виконавчого провадження.

З огляду на те, що метою написання даної статті є дослідження загальних принципів примусового виконання рішень господарських судів, то загальні принципи виконавчого провадження будуть аналізуватись з точки зору виконання рішень господарських судів.

А що стосується специфічних принципів, що характерні лише для виконавчого провадження, то їх дослідженню будуть присвячені наступні статті.

В науці, як відмічає Семенов В.М., більшість авторів дуже коротко, з зовнішньої сторони, характеризує сутність ... принципів, називаючи їх найбільш загальними поняттями: "керівні положення", "керівні начала", "загальні начала" [21, с.5] тощо.

Але саме через виділення принципів можна показати найбільш важливі гарантії належного виконання рішень господарських судів, оскільки вони виступають "керівними началами". Для досягнення мети виконавчого провадження важлива як дія сукупності принципів, так і дія кожного принципу окремо. Без взаємодії принципів неможливе правильне і швидке виконання судових рішень. У той же час кожен окремий принцип підкреслює ту чи іншу особливість виконавчого провадження.

Як вірно відмічав Заворотько П.П., "принципи, характерні лише для судового виконання, не розповсюджуються на попередні стадії цивільного процесу, але суди, розглядаючи і вирішуючи правові питання, які виникають в стадії виконання судових рішень, зобов'язані рачуватись з дією цих принципів" [17, с.420].

Всі ці положення дозволяють перейти безпосередньо до викладення загальних принципів примусового виконання рішень господарських судів.

Принцип законності. Цей принцип має конституційне значення і закріплений у ч.2 ст.19 Конституції України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [2] (далі – Конституція України), яка проголошує, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Це положення повною мірою стосується і Державної виконавчої служби. Принцип законності знайшов своє відображення і в Законі України "Про виконавче провадження" від 21 квітня

1999 року № 606 – 14 [4] (далі – ЗУ про виконавче провадження), ст.7 якого регламентує, що державний виконавець зобов'язаний використовувати надані йому права у точній відповідності із законом і не допускати у своїй діяльності порушення прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб. Особам, які беруть участь у виконавчому провадженні або залучаються до проведення виконавчих дій, повинні бути роз'яснені державним виконавцем їх права відповідно до вимог цього Закону. Останнє положення є однією з гарантій принципу законності. Більше того, цей принцип знайшов своє відображення навіть у визначенні виконавчого провадження, наведеного у ст.1 ЗУ про виконавче провадження, де зазначається, що це сукупність дій органів і посадових осіб ..., які здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених цим Законом, іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону та інших законів...

Як вірно зазначають Фурса С.Я. і Щербак С.В., у виконавчому провадженні принцип законності необхідно розглядати у двох аспектах. По-перше, всі дії державного виконавця повинні відповідати нормативно-правовим актам, і, по-друге, закону повинні дотримуватися й інші суб'єкти виконавчого провадження [23, с.37].

Таким чином, цей принцип вимагає, щоб уся діяльність органів Державної виконавчої служби була підпорядкована закону, щоб усі суб'єкти виконавчих процесуальних правовідносин суворо дотримувалися і виконували вимоги чинного законодавства, яке регламентує виконання рішень господарських судів.

Також деякі науковці вважають, що принцип законності, окрім іншого, передбачає регулювання відносин на рівні закону і що наявність низки підзаконних нормативно-правових актів сприяє порушенню прав і свобод посадовими особами Державної виконавчої служби [23, с.37-38].

На наш погляд, з таким твердженням важко погодитись, адже наявність нормативно-правових актів підзаконного рівня є цілком нормальним і виправданим явищем, оскільки в законі просто неможливо та й не доцільно детально врегулювати абсолютно всі процедурні питання, що виникають при виконанні рішень господарських судів. На рівні закону мають бути врегульовані основні питання, базові засади виконання рішень господарських судів, а підзаконні нормативно-правові акти повинні розроблятися на реалізацію та на розвиток тих положень, що містяться у законі. Окрім того, загальновідомо, яким довгим, затяжним і іноді дуже проблематичним є процес прийняття законів. А тому, на наш погляд, запропонована схема регулювання виконавчих процесуальних відносин є абсолютно нединамічною, тобто не забезпечує швидкого реагування на зміни у суспільному житті, не дає можливості оперативно вдосконалювати діюче законодавство.

Отже, принцип законності "червоною ниткою" проходить крізь всі стадії примусового виконання рішень господарських судів, він втілюється і конкретизується у всіх інших принципах, а також виступає відповідною точкою для всієї процедури виконання рішень господарських судів. Окрім того, основоположні засади виконавчого провадження мають визначатися на рівні закону, а у підзаконних нормативно-правових актах повинні міститись норми, що будуть розвивати положення закону та встановлювати конкретні механізми реалізації цих положень.

Принцип рівності сторін. Цей принцип також має конституційну основу, бо ч.1 ст.21 Конституції України проголошує, що усі люди є рівні у своїх правах, а ч.4 ст.1 і 2 ст.24 – що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути

привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Цей принцип означає юридичну і фактичну рівність суб'єктів права перед законом, в тому числі і у виконавчому провадженні. Сторонам надаються однакові процесуальні можливості у виборі моделі поведінки. Про це ж зазначає ще Гринько Ю.І.: "... принцип рівноправності сторін означає таке положення сторін в процесі, коли їм створені рівні можливості і надані рівні процесуальні гарантії для захисту своїх прав і законних інтересів" [14, с.14].

З позицією рівності сторін у виконавчому провадженні не повністю погоджується Заворотько П.П. "Переважає стягувача перед боржником очевидна і вона проявляється в тому, що в його інтересах здійснюється примусове виконання проти боржника в умовах безспірності матеріальних прав. Але перевазі стягувача у примусовому виконанні протистають приписи ... про захист прав і законних інтересів боржника, що слугує попередньою умовою процесуальної рівноправності сторін перед державним виконавцем" [17, с.432]. Дійсно, це суттєве зауваження, яке характеризує специфіку принципу рівності сторін у виконавчому провадженні, в тому числі при виконанні рішень господарських судів.

Специфікою прояву цього принципу є така рівність сторін, яка полягає у наданні законом стягувачу і боржнику не рівних (тотожних) прав, а рівних можливостей для реалізації ними суб'єктивних прав і виконання суб'єктивних обов'язків у виконавчому провадженні [26, с.56]. Аналіз ч.1 ст.11-1 ЗУ про виконавче провадження свідчить про те, що численні права процесуального характеру не лише сторін, але й інших учасників виконавчого провадження, співпадають. Разом з тим деякими правами наділений тільки стягувач: подати заяву про відкриття виконавчого провадження (п.1 ст.18 цього Закону), про видачу дубліката виконавчого документа, про поновлення строку пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, про відмову від стягнення і повернення виконавчого документа (ч.2 ст.11-1 цього Закону). Тільки боржник має право під час проведення опису зазначати ті види майна або предмети, на які слід звернути стягнення в першу чергу (ст.56 цього Закону) [додатково див.: 20, с.41]. Однак стягувачу і боржнику згідно з дією цього принципу надані рівні процесуальні можливості реалізації зазначених та інших належних їм суб'єктивних прав.

Отже, принцип рівності сторін у виконавчому провадженні діє і має специфічний прояв.

Принцип отримання юридичної допомоги. Відповідно до ст.59 Конституції України кожен має право на правову допомогу. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Відповідно до ст.12 ЗУ про виконавче провадження сторони можуть реалізовувати свої права та обов'язки у виконавчому провадженні самостійно або через представників. Особиста участь фізичної особи – підприємця, громадянина як учасника корпоративних відносин у процесі примусового виконання рішення господарського суду органами Державної виконавчої служби не позбавляє його права мати представника, за винятком випадку, коли боржник зобов'язаний згідно з рішенням вчинити певні дії особисто. Участь юридичних осіб у виконавчому провадженні здійснюється їх керівниками чи органами, посадовими особами, які діють в межах повноважень, наданих їм законом, або через представників юридичної особи. Закон не встановлює перелік осіб, які можуть бути представниками сторін (окрім законного представництва – ч.2 ст.12 ЗУ про виконавче провадження), тому слід зробити висновок про те, що

представником сторони може бути будь-яка особа (окрім перерахованих у ст.13 цього Закону неповнолітніх, осіб, над якими встановлено опіку чи піклування, суддів, слідчих, прокурорів, державних виконавців, крім випадків законного представництва останніми чи коли вони виступають як уповноважені особи відповідного органу, що є стороною виконавчого провадження, а також інші особи, які відповідно до закону не можуть здійснювати представництво), в тому числі професійні адвокати.

Увляється за доцільне до числа осіб, які не можуть бути представниками у виконавчому провадженні, віднести осіб, які знаходяться у родинних стосунках із державним виконавцем, який здійснює виконавчі дії у тому провадженні, на представництво інтересів у якому мають намір уповноважити їх сторони. Для цього вважаємо за доцільне внести відповідні зміни до ст.13 ЗУ про виконавче провадження.

Також слід зауважити, що, на відміну від кримінального процесу, у виконавчому провадженні не передбачений обов'язок надання сторонам адвоката, а тому надання професійної юридичної допомоги здійснюється на основі добровільних угод сторін з особами, які надають юридичні послуги. Юридичні особи можуть мати у своєму штаті юрисконсультів. Але у будь-якому випадку повноваження представника мають бути підтверджені довіреністю, виданою і оформленою відповідно до вимог закону (ч.5 ст.12 ЗУ про виконавче провадження).

Отже, принцип надання юридичної допомоги у виконавчому провадженні не носить обов'язкового характеру, хоча звернення до кваліфікованого спеціаліста значно підвищує можливість виконання рішення господарського суду належним чином і у повному обсязі.

Принцип гласності. Цей принцип певною мірою характерний і для виконавчого провадження. Цілком погоджуюсь з Гринько Ю.І., який зазначає, що треба розрізняти гласність для сторін і гласність для народу (останню іноді називають публічністю) [14, с.11]. Тому не підтримую авторів, які окремо виділяють принцип гласності і принцип публічності у виконавчому провадженні [26, с.с.59-60, 64]. Валеєва Р.Х. називає "принцип публічності і гласності" [13, с.11].

Принцип гласності означає відкритість виконавчого провадження для сторін, інших осіб, які беруть у ньому участь, осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій та широкої громадськості.

Для сторін та інших учасників виконавчого провадження відкритість полягає в тому, що вони мають право знайомитися з матеріалами виконавчого провадження, брати участь у проведенні виконавчих дій (ст.11-1 ЗУ про виконавче провадження), бути проінформованими про місце і час проведення виконавчих дій (ст.ст.20, 30, 31 цього Закону), про відкриття виконавчого провадження (ст.ст.18 та 24), про зупинення і закінчення виконавчого провадження (ст.ст.36, 37), про відновлення виконавчого провадження (ст.41), про їх права і обов'язки (ст.ст. 7, 11-1).

Гласність для широкої громадськості може мати місце, коли наслідки виконавчого провадження можуть бути предметом інформації у пресі, на радіо, телебаченні тощо [16, с.58]. Не діє цей принцип для громадськості тоді, коли є необхідність охорони державної таємниці (про що йдеться у Порядку здійснення органами державної виконавчої служби виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) стосовно підприємств, установ, організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 23 березня 2000 року № 10/5а і зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 15 травня 2000 року за № 278/4499 [10]).

Але найяскравіше принцип гласності у виконавчому провадженні проявляється у процедурі реалізації майна на прилюдних торгах, аукціонах (ст.ст.61, 66 ЗУ про виконавче провадження, Закон України "Про введення мораторію на примусову реалізацію майна" від 29 листопада 2001 року № 2864-3 [5], п.п. 5.11, 5.12 Інструкції про проведення виконавчих дій, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 15 грудня 1999 року № 74/5 і зареєстроване в Міністерстві юстиції України 15 грудня 1999 року за № 865/4158 [9], Порядок реалізації арештованого майна, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 15 липня 1999 року № 42/5 і зареєстрований в Міністерстві юстиції України 19 липня 1999 року за № 480/3773 [7], Тимчасове положення про порядок проведення прилюдних торгів з реалізацією арештованого нерухомого майна, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 27 жовтня 1999 року № 68/5 і зареєстроване в Міністерстві юстиції України 2 листопада 1999 року за № 745/4038 [8], Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна, затверджене Постановою КМУ від 22 грудня 1997 року № 1448 [6] та деякі інші).

І ми цілком підтримуємо позицію авторів, які вказують, що реалізація стягненого майна через аукціони, торги не тільки проходить у гласній атмосфері, а й відсутність гласності може бути підставою для визнання торгів такими, що не відбулись [24, с.81].

Отже, принцип гласності у виконавчому провадженні має свій специфічний прояв і спрямований на забезпечення принципу законності при виконанні рішень господарських судів.

Принцип державної мови. Цей принцип ґрунтується на ст.10 Конституції України, яка проголошує, що державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Особи, які беруть участь у виконавчому провадженні і не володіють українською мовою мають право запросити перекладача. Винагорода перекладачу відноситься до витрат, пов'язаних з проведенням виконавчих дій і підлягає сплаті за рахунок боржника (ст.ст. 43, 45 ЗУ про виконавче провадження).

Таким чином, принцип державної мови полягає в юридичному забезпеченні учасникам виконавчого провадження, які не володіють українською мовою, приймати участь у процесуальних діях, реалізовувати свої повноваження, використовуючи свою рідну мову.

Принцип диспозитивності. У виконавчому провадженні цей принцип закріплений у нормативному визначенні правового становища сторін та інших осіб, які беруть участь у виконавчому провадженні, і дозволяє їм вільно розпоряджатися належними їм матеріальними і процесуальними правами та активно впливати на розвиток виконавчого провадження [26, с.61]. Балабін В.І. та Левченко Л.В. вказують, що виконавче провадження практично повністю підкоряється дії принципу диспозитивності. Винятки з сфери дії цього принципу небагато чисельні і завжди обумовлені в законі [11, с.108].

Виконавче провадження щодо примусового виконання рішення господарського суду відкривається державним виконавцем за заявою стягувача або його представника (ст.18 ЗУ про виконавче провадження), який може відмовитися від стягнення і вимагати повернення виконавчого документа (ч.2 ст.11-1 цього Закону). Сторони мають право укласти мирову угоду, оспорювати належність майна, його оцінку та інше.

Отже, принцип диспозитивності у виконавчому провадженні щодо примусового виконання рішення господарського суду характеризується такими положеннями: 1) можливістю зацікавленої особи подавати заяву про відкриття виконавчого провадження для примусового виконання рішення суду (ст.ст. 11-1, 12, 18 та інші цього Закону); 2) можливістю розпоряджатися об'єктом примусового стягнення (наприклад, за виконавчим документом про стягнення коштів за погодженням із стягувачем боржник може передати стягувачу в рахунок повного або часткового погашення боргу власне майно (ч.4 ст.11-1 цього Закону), право боржника на визначення першочерговості звернення стягнення на окремі предмети (види майна) (ст.56) тощо); 3) можливістю вільно, на свій розсуд, реалізовувати свої права, вчиняти відповідні дії у виконавчому провадженні.

Принцип об'єктивності. Деякі автори називають цей принцип "юридичної істини" [26, с.61], "об'єктивної істини" [15, с.39; 17, с.441], "формальної істини" [15, с.39]. Але, на нашу думку, вживання таких термінів є не зовсім точним, оскільки юридичну істину, формальну істину, об'єктивну істину з'ясовує суд перед винесенням рішення, а державний виконавець повинен лише точно його виконати. Саме тому доцільнішим, на наш погляд, є застосування терміну "принцип об'єктивності".

Цей принцип ґрунтується і втілюється у закріплених ст.5 ЗУ про виконавче провадження принципах неупередженості державного виконавця, повноти виконавчих дій, а також у принципі рівності сторін у виконавчому провадженні. Проявляється він також у закріпленому ч.2 ст.7 цього Закону обов'язку державного виконавця роз'яснити сторонам їх права, у закріпленій ст.17 можливості відводу державного виконавця.

Відповідно до цього принципу державний виконавець повинен при пред'явленні до нього виконавчого документа до стягнення перевірити:

- а) наявність у зацікавлених осіб права на звернення до органу Державної виконавчої служби із заявою про відкриття виконавчого провадження (ст.18 ЗУ про виконавче провадження);
- б) відповідність виконавчого документа вимогам, які до нього пред'являються законом (ст.19 цього Закону);
- в) дотримання строків пред'явлення виконавчих документів до примусового виконання (ст.21);
- г) дотримання правил про місце виконання (ст.20).

У проведенні виконавчих дій із примусового виконання судових рішень державний виконавець повинен не виходити за межі визначеного у виконавчому документі об'єкта стягнення і застосовувати лише ті заходи примусового виконання, які передбачені законом (ст.4 цього Закону).

Як вірнозначають Омельченко М.П. і Штефан М.Й., дія цього принципу проявляється також в оцінці майна боржника, яка провадиться за ринковими цінами, котрі діють на день проведення оцінки, крім випадків, коли оцінка провадиться за регульованими цінами. У випадках, коли оцінка окремих предметів викликає складнощі або якщо боржник чи стягувач заперечує проти проведення державним виконавцем оцінки, останній запрошує експерта (спеціаліста) для визначення вартості майна (ст.57 цього Закону) [26, с.61].

Принцип гарантованості прав юридичних осіб і громадян. На нашу думку, цей принцип можна розглядати у трьох аспектах.

По-перше, з точки зору поінформованості учасників виконавчого провадження про їх права і обов'язки. З такої позиції цей принцип закріплений перш за все в ч.1 ст.57 Конституції України, яка проголошує, що кожному гарантується право знати свої права і обов'язки, а та-

кож у ч.2 ст.7, ст.11-1, ч.ч.2 і 5 ст.24, ст.ст.30, 43, 45, 46 ЗУ про виконавче провадження. Зміст цього принципу полягає у тому, що особам, які приймають участь у виконавчому провадженні або залучаються до проведення виконавчих дій, повинні бути роз'яснені державним виконавцем їх права; у чіткій визначеності цих прав і обов'язків; у тому, що державний виконавець повинен встановити строк для добровільного виконання рішення господарського суду і попередити боржника про примусове його виконання після закінчення встановленого строку зі стягненням з нього виконавчого збору і витрат виконавчого провадження, і що копія постанови про відкриття виконавчого провадження не пізніше наступного дня направляється стягувачу, боржнику і органу, який видав виконавчий документ.

По-друге, з точки зору гарантованості проведення виконавчих дій. З такої позиції цей принцип є надзвичайно важливим, адже завдяки йому може бути досягнута мета виконавчого провадження. Він закріплений перш за все у ст.24 ЗУ про виконавче провадження, яка встановлює обов'язок державного виконавця прийняти до виконання виконавчий документ і відкрити виконавче провадження, якщо не закінчився строк пред'явлення виконавчого документа до виконання, якщо він відповідає вимогам, передбаченим цим Законом та пред'явлений за належним місцем виконання рішення. Державний виконавець в 3-денний строк з дня надходження до нього виконавчого документа вносить постанову про відкриття виконавчого провадження. Цей принцип закріплений і у всіх інших нормах, що регламентують процедуру виконання рішень господарських судів. При цьому слід зауважити, що з метою забезпечення провадження виконавчих дій стягувач може за погодженням з державним виконавцем внести на депозитний рахунок відповідного відділу Державної виконавчої служби певну грошову суму для здійснення необхідних витрат або для покриття їх частини (ст.48).

По-третє, з точки зору гарантованості захисту прав сторін та інших учасників виконавчого провадження у випадку порушення цих прав. Цей принцип закріплений у ст.ст.85 ("Оскарження дій посадових осіб Державної виконавчої служби"), 86 ("Захист прав стягувача у виконавчому провадженні"), 87 ("Відповідальність за невиконання рішення, що зобов'язує боржника виконати певні дії, та рішення про поновлення на роботі") ЗУ про виконавче провадження, в ст.121-2 Господарського процесуального кодексу України від 6 листопада 1991 року № 1798 – 12 [1] (далі – ГПК) ("Оскарження дій чи бездіяльності органів Державної виконавчої служби"), а також в окремих статтях Закону, які визначають порядок здійснення певних дій у виконавчому провадженні (ст.ст. 24, 26, 32, 36, 37, 40, 42, 46, 57, 59).

Порушення прав сторін та інших учасників виконавчого провадження може бути службовим (брутальність у відносинах з учасниками виконавчого провадження, не тактична поведінка державного виконавця тощо) і процесуальним (відмова від вчинення певної виконавчої дії, порушення клопотання про відвід, порушення встановлених законом правил здійснення виконавчих дій тощо) [18, с.14].

Оскарження службових порушень має здійснюватися на підставі ст.ст.5, 11, 13 Закону України "Про державну виконавчу службу" від 24 березня 1998 року № 202/98-ВР [3] (далі – ЗУ про ДВС) начальнику відповідного відділу Державної виконавчої служби або начальнику відповідного управління юстиції і має кваліфікуватися як порушення трудової дисципліни. За це державні виконавці несуть дисциплінарну відповідальність.

Оскарження процесуальних порушень державного виконавця здійснюється відповідно до ст.ст.11, 13 ЗУ про ДВС, ст.85 та інших вищевказаних статей ЗУ про виконавче провадження, що визначають порядок вчинення певних дій у виконавчому провадженні, відповідно до ст.121-2 ГПК начальнику відповідного відділу Державної виконавчої служби або до суду.

У разі вчинення державним виконавцем під час виконання службових обов'язків діяння, що має ознаки злочину чи адміністративного правопорушення, він підлягає кримінальній чи адміністративній відповідальності у порядку, встановленому законом. Шкода, заподіяна державним виконавцем фізичним чи юридичним особам під час виконання рішення, підлягає відшкодуванню у порядку, передбаченому законом, за рахунок держави (ст.11 ЗУ про ДВС), тобто у порядку, передбаченому цивільним законодавством.

Таким чином, принцип гарантованості прав юридичних осіб і громадян має надзвичайно важливе значення для виконання рішень господарських судів і забезпечує своєчасність, повноту і неупередженість їх виконання.

Отже, загальні принципи виконання рішень господарських судів виявляють специфіку виконання зазначених рішень, є складовою цілісної системи принципів виконавчого провадження та додатковим критерієм для виділення норм, що регулюють виконавче провадження, в самостійну галузь права. Ці принципи закріплені у правових нормах і є основоположними, керівними началами при виконанні рішень господарських судів. Всі вони тісно пов'язані між собою і становлять цілісну систему, в якій кожен окремих принцип підкреслює особливість і своєрідність процесу виконання рішень господарських судів.

1. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст.56. 2. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141. 3. Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 36 – 37. – Ст.243. 4. Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст.207. 5. Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст.77. 6. Офіційний вісник України. – 1998. – № 2. – Ст. 50. 7. Офіційний вісник України. – 1999. – № 29. – С. 224. 8. Офіційний вісник України. – 1999. – № 44. – С. 312. 9. Офіційний вісник України. – 1999. – № 51. – С. 102. 10. Офіційний вісник України. – 2000. – № 20. – Ст. 844. 11. Балабин В.И., Левченко Л.В. Действие принципа диспозитивности в исполнительном производстве. // Известия ВУЗов. Правоведение. – 1992. – № 3. 12. Братусь С.Н. Предмет и система советского гражданского права. – Москва: Госюриздат, 1963. 13. Валеева Р.Х. Органы исполнения судебных решений по советскому гражданскому процессуальному праву. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. / Ленинградский ордена Ленина гос. ун-т им. Жданова А.А. – Ленинград, 1961. 14. Гринько Ю.И. Исполнение судебных решений. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1969. 15. Грицай О.В. Принципы современного исполнительного производства. // Арбитражный и гражданский процесс. – 2002. – № 6. 16. Смельянова И.И., Нижник А.И., Павлова Л.М. та ін. Законодавство України про виконавче провадження: Науково-практичний коментар. – Київ: Ін Юре, 2002. 17. Загорюк П.П. Процессуальные гарантии исполнения судебных решений. Дис. ... докт. юрид. наук. / Киевский ордена Ленина гос. ун-т им. Т.Г. Шевченко. – Киев, 1969. 18. Закон Украины "Об исполнительном производстве": Научно-практический комментарий. Изд. 2-е, испр. и доп. / (Тертышников В.И., Тертышников Р.В.). – Харьков: Консум, 2002. 19. Керимов Д.А., Петров В.С., Шейндлин В.В. Основные принципы советского права. / Сорок лет советского права. 1917-1957. В 2-х т. – Т. II. – Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1957. 20. Киричко В. Права и обязанности сторон исполнительного производства. // Человек. Закон. Общество. – 2001. – № 5-6. 21. Семёнов В.М. Принципы советского гражданского процессуального права. Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – Свердловск, 1965. 22. Советский гражданский процесс. / Под ред. Гурвича М.А. – Москва: Высшая школа, 1975. 23. Фурса С.Я., Щербак С.В. Виконавче провадження в Україні: Навчальний посібник. – Київ: Атіка, 2002. 24. Фурса С., Щербак С. Принципи організації та діяльності державної виконавчої служби. // Підприємство, господарство і право. – 2001. – № 8. 25. Чечина Н.А. Принципы советского гражданского процессуального права и их нормативное закрепление. // Известия ВУЗов. Правоведение. – 1960. – № 3. 26. Штефан М.И., Омельченко М.П., Штефан С.М. Виконання судових рішень. Навчальний посібник. – Київ: Юрінком Інтер, 2001.

Надійшла до редколегії 22.09.10

В. Шульгін, здобувач

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У статті аналізуються основні етапи розвитку наукової думки з дослідження проблем, пов'язаних з реалізацією військового законодавства України. Основний акцент зроблено на дослідженні розробленості проблематики реалізації військового законодавства України, історичних та сучасних підходів до її розуміння.

Ключові слова: історіографія, військове законодавство України, реалізація військового законодавства України.

В статті аналізуються основні етапи розвитку наукової думки по дослідженню проблем, пов'язаних з реалізацією військового законодавства України. Основний акцент зроблено на дослідженні розробленості проблематики реалізації військового законодавства України, історичних та сучасних підходів до її розуміння.

Ключевые слова: историография, военное законодательство Украины, реализация военного законодательства Украины.

The article is devoted to analyze the fundamental stages of its development scientific thought on the research problems of realization of military legislation of Ukraine. The main accent is made on the research of the stages of its development, as well as historical and modern approaches to its realization.

Key words: historical descriptions, military legislation of Ukraine, realization of military legislation of Ukraine.

Не зважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених загальним проблемам правореалізації, проблемні питання реалізації військового законодавства України ще не були предметом комплексного наукового дослідження. Саме цим і визначається як актуальність так і складність здійснення історіографії та методології досліджень із зазначеної проблематики.

Тому досягнення мети нашого дослідження направлено на вирішення комплексу завдань щодо визначення ступеню розробки проблеми як у працях українських так і іноземних науковців. Причому, як філософів, юристів, істориків, так і представників інших галузей наук (воєнних, педагогічних, державного управління). Основний масив дослідженої джерельної бази охоплює етапи: дорадянського; радянського та пострадянського розвитку наукової думки на українських землях у складі

Російської імперії та в Україні, в періоди юридичного закріплення її державності.

На підставі здійсненого аналізу наукової літератури, ми можемо стверджувати, що перші наукові ідеї, пов'язані із проблематикою належної реалізації військового законодавства держави виникли ще в античні часи. Про важливість вирішення проблем, пов'язаних із втіленням в життя військових законів свідчать праці Платона, зокрема, – "Закони" [1, с.689-692] (360-347 р. до н.е.), в якій знаходимо юридичні механізми реалізації законів про військовозобов'язаних, а також порядок застосування військових законів військовими судами. Аристотель у праці "Політика" [2, с.690] (335-322 р. до н.е.) приходиться до логічного висновку, що військове законодавство потребує вдосконалення, так як повинно застосовуватися і під час війни і в мирний час. Про наявність

